

SOPRONI KÖNYVESPOLC

EKE ZSOLT

Alpárné Szála Erzsébet –
Winkler András (szerk.): 225
éves a Soproni Evangélikus
Templom.

A 2009. január 17-én rendezett
emlékülés előadásai.

Sopron, 2009.

Sopron evangélikus temploma 2009-ben ünnepelte megépítésének kétszázhuszonötödik évfordulóját. Ez alkalomból a gyülekezet tudományos konferenciát rendezett. Az előadók a dunántúli evangélikusok történetéről, a templom építészeti jelentőségéről, a Soproni Evangélikus Gyűjteményben őrzött becses műkincsekről, a templom építésének szereplőiről és a megépülést lehetővé tevő adományozókról tartottak előadást. Az elhangzott előadások szerkesztett változatával most szép kiadvány formájában is megismerkedhetünk.

A templomépítés történetének fontosabb fejezetei már régebről ismertek. Az építkezésről először Ziermann Lajos, a gyülekezet lelkipásztora írt 1934-ben. A 19. században hozzáillesztett Templom utcai kötorony építéséről pedig már építésének idején, 1868-ban részletesen beszámoltak a korabeli építészeti lapok. Közülük Kolbenheyer Móric írása vált ismertté, mely az Allgemeine Bauzeitung 1868. évi 9. számában jelent meg. A templom részletes építészeti-művészettörténeti leírását Csatkai Endre „Sopron és környéke műemlékei” kötetéből ismerjük. Az építkezéssel kapcsolatban készült tervek a Soproni Evangélikus Gyűjteményben őrzik, ezeket Winkler Gábor építész rendezte és a rajzokat az 1978-ban megjelent „Művészet és felvilágosodás” tanulmánygyűjteményben adta közre. Az evangélikus templomot a klasszicizáló késő barokk szemszögéből, magyar és angol nyelven megírt könyvfejezetében Kelényi György értékelte 1998-ban. A magyar evangélikus „nagytemplomok” sorában pedig Krähling János építész helyezte el az épületet 2004-ben megjelent kötetében, kiemelve annak fontosságát a magyar építészet történetében.

Ismert tény, hogy a reformációt követő évszázadokban szigorú építési előírások, furcsa megkötések szabályozták a protestáns templomok építését. A „nem katolikusok” imaházai nem mutathatták a katolikus templomok jellegzetes formáját, nem lehettek „templomszerű” templomépületek. Az épülő imaházak kizárólag torony és utcai bejárat nélkül létesülhettek. A protestáns templomok

építéséhez külön engedély kellett, amelyben a hatóságok meghatározták az épület méretét, anyagát, helyét.

A protestáns templomépítészetben az 1770-es években lépésről lépésre megváltozott a helyzet. A trónörökös, a későbbi II. József császár már Mária Terézia uralkodása alatt a nem katolikus lakosság iránti türelemre biztatott: nem sokkal trónralépése után, 1781-ben rendeletet adott ki, amely a protestánsoknak a korábbiaknál nagyobb szabadságjogokat biztosított. A „kalapos király” többek között engedélyezte a nem katolikusok szabad templomépítését. Továbbra is érvényben volt azonban a toronyépítés tilalma és az imatermek nem nyílhattak közvetlenül az utcára. Az elkövetkező időkben országszerte megindult az építkezés: a korábbi fatemplomok helyett kőtemplomokat emeltek. A soproni evangélikusok is a türelmi rendeletnek köszönhették, hogy templomuk felépülhetett.

A tanulmánykötetet Ittész János püspök előszava vezeti be. A püspök elnök maga is nem egy alkalommal hirdette az igét a soproni templom oltáráról és szószékéről. A hatalmas templom látványa mindig izgalommal és felemelő érzéssel töltötte el – olvashatjuk írásából. Hegedüs Attila bevezető áhítatában a templom építése során megnyilvánult összefogást emelte ki. Az 1782-ben elnyert engedélyt követően másfél év alatt megvalósult az építkezés, mely a kor adott építési technikája mellett imponálóan rövid időnek számított.

Keveházi László a templomépítés eseménysorát a dunántúli evangélikusság történetébe helyezte. Írása elmélyült, tudományos igényességű összefoglalása a reformáció dunántúli történetének. Szerteágazó, fontos tanulmányában képet kapunk az építkezést megelőző idők evangélikus hitéletéről, ezen belül Sopron kiemelkedő jelentőségéről az elnyomatás századainak idejében. Az ebben az időben emelt evangélikus templomok építészeti megformálása szempontjából kiemelkedő szerepet játszott a monumentális soproni imaház, mely befogadóképességét illetően máig a második legnagyobb a hazai evangélikus imaházak sorában. Keveházi László írása a hitélet, az építetők és a létrejött alkotás szoros szellemi kapcsolatáról győz meg minket.

Winkler Gábor, aki eddig is több írásában elemezte a korai evangélikus „nagytemplomok” építészeti jellegzetességeit, Európa 18. század végi építészeti folyamatába helyezi el az épületet. A szerző hangoztatja azt a feltevését, hogy az épület stílusbesorolása – késő barokk épület – vitatható. Kimutatja a templomnak azokat a jellegzetes vonásait, melyek igen korán „megelőlegezték” a 19. század historizáló építészetének nem egy fontos vívmányát. Legfontosabbnak a térszerkesztés következetes tisztaságát tartja, azt a fajta tér- és tömegalakítást, amely magában egyesíti az antik kor formakincsét és a gótika csarnoktemplomainak nagyvonalú, áramló térszerkesztését. Mindebben a kor alakuló „klasszicista” irányzatát és az egykor, a reformáció idejében átvett gótikus templomok építészeti hagyományainak továbbélését és együttes

érvényesülését látja. Véleménye szerint nem a történeti formák pontos másolása, hanem a megelőző korok szellemiségének szerencsés ötvözése biztosítja a soproni templom egyediségét és újszerűségét. Egyet kell értenünk végkövetkeztetésével, hogy „a 18. század utolsó harmadában Sopronban érlelődött végleges formává a magyar protestáns nagytemplomok típusa. A városban alakult ki az evangélikus „identitást” legjobban kifejező, sajátos hazai építészeti stílus, mely a 19. században emelt hazai nagytemplomokra (Békéscsaba, Kecskemét, Szarvas) döntő hatást gyakorolt. Az évfordulóját ünneplő templom az evangélikus hitéletnek leginkább megfelelő, egyedi alkotás, európai jelentőségű mű.

Újszerű szemléletével, a létrejött művészi értékek gondos feltárásával, a stílusok összefüggéseinek elemzésével vonja magára figyelmünket Harmati Béla írása. A Soproni Evangélikus Gyűjtemény igazgatója a kincstár legkiemelkedőbb műkincseit elemzi és jelentőségüket bizonyítja a magyar evangélikus templomművészet szempontjából. Az író, elismert egyháztörténész, a reformációtól kezdődően a legjelentősebb műtárgyakra – ékköves augsburgi ezüst cibórium, IB mesterjegyes keresztelőtál, ezüst feszület és aranyozott kelyhek – összpontosítja figyelmét: az első időkől fennmaradt műtárgyak augsburgi mesterek kezűességét dicsérik, a kelyhek magyar munkák. A gyűjtemény gazdag anyagából kiragadott műtárgyakat keletkezésük, stílusirányzatuk, értékük és a művekben megnyilvánuló szellemiség szempontjából elemzi. Igen szerencsés, hogy színes ábrákon is bemutatja a legfontosabb műtárgyak képét. Különösen érdekes Lackner Kristóf ravatalképének elemzése, létrejöttének története és a mű szellemi és művészeti értékítélete. A szerző joggal hívja fel figyelmünket a gyűjteményben őrzött kincsek gondos megőrzésének és rendszeres restaurálásuk fontosságára.

Alpárné dr. Szála Erzsébet a templomépítő evangélikus gyülekezet történetéből a Győrből Sopronba áttelepülő templomépítő lelkész, Torkos József jelentőségét elemzi. Lebilincselő tanulmánya végigvezet minket a gyülekezet korábbi lelkészeinek munkásságán, kiemelve a bölcs városvezető, Lackner Kristóf polgármester érdemeit. Torkos József tevékenységének és személyiségének megítélésével kapcsolatban egyházszerző tevékenysége mellett különösen érdekesek a lelkipásztor tudományos kutatásainak eredményei. Magas tájékozottságát, friss ismereteit 997 könyvből álló könyvtára is bizonyította, melynek megmaradt leltára jellegzetes és hiteles képet ad a kor tudományának állásáról és a templomépítő lelkipásztor sokirányú tevékenységéről.

Meglepően friss és újszerű szemléletről tanúskodik Varga Imréné fontos írása. A kiváló helytörténész, aki a Soproni Evangélikus Levéltár anyagát ügyeli és gondozza, azoknak az adományoknak a listáját gyűjtötte csokorba, melyek a soproni templom létrejöttét, gazdagodását és folyamatos működését biztosították. Tanulmányának nagy érdeme, hogy az adakozók nevét is felderítette. Az adakozók személyiségének ismeretén keresztül újszerű és izgalmas képet kapunk

a gyülekezet életéről, a kor hangulatáról, a hívek gyakorlati érzékéről és adakozásra való készségéről. A tanulmány nélkülözhetetlen forrásmunka, egyben színes kortörténet is.

Volker Menke német lelkész a magyar és német igehirdetés soproni múltjáról és jelenéről írt, kiemelve a kétnyelvűség jelentőségét a gyülekezeti életben. Mindez annak idején bizonyossággal hatással volt a templom európai színvonalú építészeti megfogalmazására is. Gabnai Sándor lelkész, esperes tartalmas összefoglalója nem csak a templomépítők, hanem az annak történetét feltáró kutatók, lelkészek és szakértők munkásságát is méltatta és a kivételes esemény további rendezvényeit ismertette.

A kiadvány igényes kiállítása, színes címlapja, szép tördelése, sokatmondó ábrái a könyvet tervezők jó érzékét, gondosságát és a Hillebrand nyomda munkatársainak szakmai tudását bizonyítja. A mutatós kiállítású kötet tanulmányai forrásértékűek, ugyanakkor olvasmányos írások is, melyek joggal tartanak számot a soproniak érdeklődésére.

| Közlemények

A Soproni Szemle Alapítvány közleménye

A Soproni Szemle Alapítvány ezúton fejezi ki köszönetét a személyi jövedelemadó

1 %-ának felajánlásáért. A 2008. évi összeg, melyet az Alapítvány 2009. évben kapott meg, 61.583,- Ft volt. Ezen összeget az Alapítvány működési költségeinek finanszírozására fordította.

A Soproni Múzeum alapítvány közleménye

A Soproni Múzeum Alapítvány ezúton fejezi ki köszönetét a személyi jövedelemadó

1 %-ának felajánlásáért. A 2008. évi összeg, melyet az Alapítvány 2009. évben kapott meg, 121.840,- Ft volt. Ezen összeget az Alapítvány tevékenységének finanszírozására fordította.